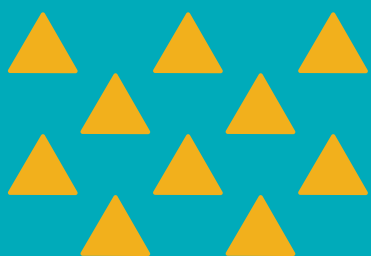

KÜTID-KORILASED KUI ESIMESED NOMAADID INIMKONNA AJALOOS

HENDRIK RELVE

JAGATUD
TEEKONNAB

Peatükis antakse ülevaade inimkonna kõige vanemast, küttide-korilaste kultuurist. Selle tutvustamiseks kasutatakse näiteid Aafrika ja Okeaania rahvaste juurest, kes praeguseni küttimise ja korilusega tegelevad ning kelle juures autor ise on käinud.

Fotode autor: Hendrik Relve

KULTUURIMINISTEERIUM

Rändeteemalised tekstid on välja töötatud projekti "Jagatud teekonnad" raames mida kaasrahastavad Euroopa Komisjon, Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Eesti Kultuuriministeerium ja Eesti Välisministeerium arengu- ja humanitaarabi vahenditest.

Sisukord

<u>KES OLID KÜTID-KORILASED?</u>	4
<u>BUŠMANID EHK SANID AAFRIKA POOLKÕRBES</u>	5
<u>KOROVAID UUS-GUINEA SAAREL</u>	8

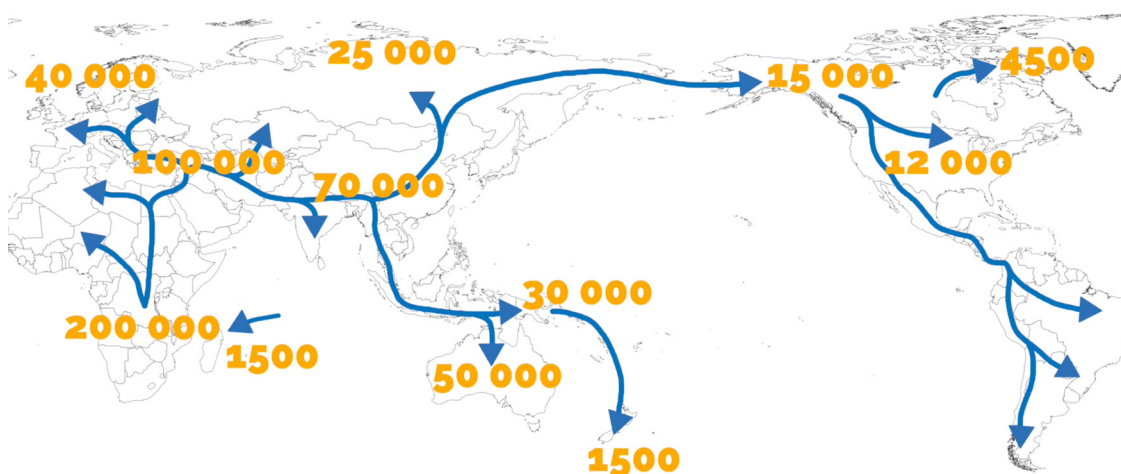
Kes olid kütid-korilased?

Ajaloolased peavad küttemist-korilust inimkonna kõige ürgsemaks nomaadluse vormiks. Väikesed inimrühmad olid pidevalt liikvel, et leida endale loodusest midagi söödavat. Lisaks ulukite kütmisele püüti veekogudest kalu ja muid veeloomi. Samuti söödi teatud putukaid ja muid selgrootuid. Korilus seisnes selles, et loodusest koguti söödavaid taimeosi ja vilju. Inimese käekäik sõltus suuresti ümbritseva looduse käekäigust. Ökoloogilises mõttes oli inimene siis nagu üks lüli kohaliku elukoosluse toiduahelate võrgustikus. *Homo sapiens*'i kui liigi arvukus sõltus palju sellest, kuidas kõikus nende liikide arvukus, keda ta toiduks tarvitas.

Kütmine ja korilus said alguse Aafrikas ühes *Homo sapiens*'i kui liigi väljakujunemisega. Ka need meie eelkäijad, kes natuke vähem kui 100 000 aastat tagasi esimes-

tena Aafrikast välja rändasid, olid kütid-korilased. Algul jõudsid nad Lähis-Idasse, seejärel Euroopasse, Aiasse, Austraaliasse ning veidi rohkem kui 10 000 aastat tagasi ka Ameerikasse. Nad rändasid edasi peamiselt jala, vahel ka paatidega.

On huvitav mõelda, mismoodi kütide-korilaste eluviis reaalsuses välja võis näha. Sellest arusaamiseks annab ühe võimaliku tugipunkti tutvumine rahvakildudega, kes sama eluviisi ka nüüdsel ajal harrastavad. Niisuguseid rahvaid on alles väga vähe, aga mõnedes kõrvalisemates maailma nurkades võib neid leida. Järgnevalt tutvustan kahte niisugust rahvakildu, kelle juures olen olnud. Esimene rahvas on bušmanid ehk sanid, kes elavad Aafrika savannides ja poolkõrbetes. Teine rahvas on korovaid, kes elavad Uus-Guinea saare põlismetsades.

Bušmanid ehk sanid Aafrika poolkõrbes

Nime bušmanid (otsetõlkes *võsainimesed*) panid sellele rahvale kunagi valged kolonisaatorid, kes sinnakanti jõudsid. Nimi kõlab halvustavalt ja sanid ise seda meeleldi ei kasuta. Nad eelistavad nime sanid (otsetõlkes *maast toidu otsijad*), mille neile on andnud aafriklastest naaberriigid. Kokku on sanid meie päevil ligi 100 000 ja nad elavad Aafrikas lõunapool ekvaatorit. Isekeskis määratlevad nad end asukoha, keele iseärasuste jms alusel mitmeks eri rahvaks. Kõige rohkem elab sanid Botswana Vabariigis, aga osa asuvad ka Lõuna-Aafrika Vabariigis, Namiibia Vabariigis ja mujal naabermaades. Sealkandis laiub hiigelsuur Kalahari poolkõrb, mille pindala on 900 000 ruutkilomeetrit ehk ligikaudu kuus korda suurem, kui on kõigi Balti riikide pindala kokku. Kalahari ümbrus on olnud sanide ajalooline kodumaa mitu sajandit. Tänapäeval on enamik sellest rahvast endisaegsed eluviisid unustanud. Suurem osa neist asuvad paiksetena linnades või Aafrika segakülades. Kuna külades elavad pered on aga tihti äärmiselt vaesed, siis käivad nad vahel ümbritsevas Kalahari poolkõrbes mitmepäevastel toiduhankimisretkedel. Seal harrastavad nad samasugust küttide-korilaste eluviisi nagu vanasti. Nomaadielust loobusid nad alles hiljaegu ja seepärast on neil traditsioonilised oskused veel hästi meeles.

Jahi- ja toidukogumise retkele minnes on sanide tähtsaks töövahendiks kaevekepp. Ajaloolased väidavad, et enam-vähem samasuguseid ühest otsast labidakujuliseks teritatud kaevekeppe kasutasid Aafrika kütid-korilased ka tuhandeid aastaid tagasi. Seega võib kaevekeppi pidada inimkonna ajaloo üheks kõige vanemaks tööriistaks. Kaevekepiga otsitakse maa seest söödavaid juurikaid ja mugulaid. Mõned mugulad võivad olla suured nagu kõrvitsad ja sisaldada ohtralt vett.

Kõrbetaimed varuvad mugulatesse vihmaperioodil vett selleks, et üle elada pikk põuaperiood. Aga sanidele on nad väärtuslikud seetõttu, et aitavad kuivas ja palavas kõrbes janu kustutada. Taime- ja lihatoidu küpsetamiseks teevad sanid kiiresti üles lõkke. Traditsioonilisel viisil saadaks tuli üles nii, et hõõrutakse ühe kuiva puupulga otsa pihkude vahel väga suure kiirusega teise pulga vastu. Puidutükkide vahel tekkib nii suur kuumus, et puit süttib. Väikest leeki õhutatakse suuremaks rohutuustide ja oksaraagude abil.

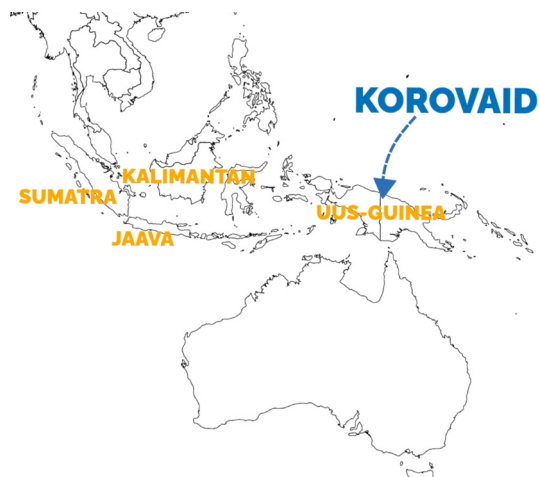
Traditsioonilist jahti peavad sani mehed vibude ja nooltega. Pöösaste vahel hiilides jõutakse saakloomale piisavalt lähedale, et tema pihta lennutada mürgitatud otsaga nool. Kuid kui uluk on näiteks antiloo või mõni teine suurem loom, siis mürk talle kohe mõjuma ei hakka. Kütt peab siis teinekord looma kannatlikult jälitama isegi mitu päeva järjest. Kui jahiloom viimaks nii jõuetuks ja aeglaseks jääb, et jahimees talle lähedale pääseb, surmab kütt selle odaga.

Kokkuvõttes tuleb sanide kohta siiski öelda, et traditsioonilisi küttide-korilaste oskusi mäletavad ja kasutavad praegusel ajal neist üsna vähesed. On karta, et need haruldased teadmised juba lähemate põlvkondade jooksul unuvad.

Korovaid Uus-Guinea saarel

Nimi korovai tähendab selle rahva keeles inimest. Korovaid on säilitanud oma ürgse küttide-korilaste eluviisi peamiselt seetõttu, et elavad muust maailmast väga isoleeritult. Nende kodumaa asub Uus-Guinea hiigelsaare keskel. Võõrastel takistavad sinna pääsemist mäed, sood, põlismetsad ja muud looduslikud tõkked. Korovaide pered elavad hajutatult suurel maa-alal ning paljud neist pole praeguseeni valgeid inimesi mitte kunagi kohanud. Kokku arvatakse selle rahvakillu suuruseks olevat kõigest 3000 inimest.

Korovaide traditsiooniline elamu on ehitatud puu otsa. Täpsemini öeldes toetub onn puutüvele, mille ladvapoolne osa on maha võetud. Hütti pääseda pole lihtne. Selleks tuleb üles ronida mööda püstloodset latti, mille sisse on tehtud väikesed säljud. Põhjusi, miks korovaid oma elamuid puu otsa rajavad, on mitu. Näiteks kaitseb selline kodu hästi soovimatute võõraste eest. Vajaduse korral saab ronimislatti tõmmata kiiresti onni sisse ja siis on sinna äärmiselt keeruline pääseda. Aga maapinnast mitme meetri kõrgusele ehitatud hütt on hästi kaitstud ka tulvavete eest. Vihmaperioodil võib vesi sealsetes jõgedes väga kiiresti üle kallaste tõusta ning maapinnale ehitatud elamu uputada.

Mis puutub igapäevastesse majapidamisriistadesse, töövahenditesse ja relvadesse, siis need on enamjaolt valmistatud puidust, luust või kivist ehk kohapeal saadavast materjalist. Peamiseks relvaks on sitkest puidust vibu, mida pingutatakse liaaniväätidest punutud vibunööriga. Nooleotsad on valmistatud luust või puidust. Tähtsaks töövahendiks on kivi kirves. Sellega langeatakse saagopalme, mis pakuvad korovaidel tähtsaimat toidu toorainet – söödavat palmisäsi.

Saagopalmi sästist valmistavad korovaid jahu, mis on väga kaloririkas. Sellest küpsetatakse lõkku tuhas mitmesuguseid küpssetisi. Taimse toiduna on tähtsal kohal ka erinevate looduslike puude viljad ja metsataimede söödavad osad. Loomse toidu seas on lisaks kütitud ulukitele olulised ka maod, kilpkonnad ja muud väiksemad loomad. Tihti süüakse ritsikaid, mardikaid ja muid putukaid. Kuna söödavaid putukaid on elurikas džunglis kerge koguda, on putukate osakaal loomse toidu seas võrdlemisi suur.

Perede rändamine metsas käib peamiselt selle järgi, kus leidub suuremaid looduslikke saagopalmisalusid. Kui ühes kohas on palmid ära kasutatud, jätab pere senise laagripaiga maha ja rändab järgmiste saagopalmide juurde. Seal ehitatakse uued onnid ning jäädakse elama senikauaks, kui palme jätkub. Ühes paigas asutakse tavaliselt 2–3 aastat. Kuna Uus-Guinea kliima on troopiline, siis sirguvad maharaiutud palmide asemele uued kasutamiskõlblikud saagopalmid juba kümne aastaga. Seega võib korovaide pere samasse kohta õige varsti tagasi pöörduda. Saagopalmide ammendumist karta ei ole.

Ajaloolaste hinnangul on korovaid neil aladel samasugust küttide-korilaste eluviisi harrastanud katkematult tuhandeid aastaid. Kokkuvõttes võib öelda, et korovaide traditsiooniline kultuur on tänapäeva maailmas väga erakordne. See on näide eluviisist, kus inimese ökoloogiline jalajälg ümbritsevale keskkonnale on sisuliselt olematu ning kogu eluks vajalik toit ja tarbematerjal osatakse hankida omaenda koduümbruse loodusest. Kui inimeste arv ei suurene ja looduslikud olud püsivad samasugusena, on põhimõtteliselt võimalik samasugust eluviisi jätkata ka edaspidi. Siiski on suur tõenäosus, et juba lähitulevikus tihenevad korovaide kontaktid muu maailmaga kiiresti ning see toob paratamatult kaasa pöördelisi muutusi nende eluviisis.

